

DPN 5432

Title : चंडी टिका

CANDI TIKA

Run. No. 6123

Cat. No.

Micro. No.

Subject *Dev / commentary* Religion : Hindu / Bauddha

Language : Skt. / New. / Nep. / Skt. - New. / Maith. - New. / New. - Nep. /

Size in cms. 29 X 12

Folios 36

Lines (in a page) 8 irregular

Compl. / Incompl.

Extant folios 1-31 and 105-109
Chapt. / act /

Author / translator

Scribe / donor

Date: NS / SS / VS / KS

Ruler / place

Script : New. / Dev. / Bhuj. / Ran. / *Title in new script on cover.* Illus. :

Material : palmleaf / paper / thyasaphu / *one side yellow*

Condition : fine / damaged by worms, rats, water /

Beginning, colophon, post-colophon :

Remark : *30 एवमपि टिका 2004*
with study commentary.

आदि काम्य —

श्री गणेशाय नमः ॥ ॥ निर्विघ्नं कुरु विघ्नेशे देवेष्टि पामेश्वरी ॥ मया वंडी टिका लिख्ये
लेखने सिद्धि देहि देहि ॥ १ ॥

करै दधान पादुं दुर्गां वराय मुद्रामुपदेश मुद्रां ॥

वटस्य मूले विबुधो पसेव्यः सदा शिवायाम्बु सदाशिवो नः ॥ १ ॥
करै दधानेति ॥ सदाशिवः सर्वदा नैगल रूपः ॥ इतरेषां देवानाम्
नित्यं सुखदानं नव्यातिरेकेण एतस्यैव तथा त्वं नः ॥ अस्माकं
सर्वदा शिवाय कल्याणाय अस्तु प्रवर्तनां ॥ ..

खली टीका (अपूर्ण)

स्वारज्यताभोदेहावसानेसूर्याजन्मनिमनुष्यप्राप्तिरित्येतत्सकलंमार्कण्डेयोमुनिवदंति मार्कण्डे
 यउवाचेत्पारम्यसावर्तिर्भवितामनुरित्येतेन मार्कण्डेय इति मकारणरयत्वंमार्कण्डेयः शुभादि
 त्वादृक् देतोयद्रुत्पकारलोपः अत्रकेचिन्मंगलार्थश्चायंचिरजीविमार्कण्डेयस्यग्रंथादौः
 बुधन्यासद्रुत्पाहुः तंत्रांतरीयकमिति बोध्यम् वक्तृत्वात्पुत्रशतमंत्राणां संख्यापूर्तिहेतुत्वाच्च
 अथवा बहुषु तंत्रांतेषु पुराणोक्तेषु च देवीमाहात्म्येषु सत्यपि चिरजीविमार्कण्डेयोक्तत्वेन मृत्युना
 शक्यत्वात्तन्मंगलिकमिति तदुपजीव्यत्वेन मार्कण्डेयस्य मुख्यमंगलार्थत्वमस्तु चिरजीविनोऽप्य
 षाप्रसिद्धः तदुक्तम् अश्वत्थामाबलिर्वासोहनुमांश्च विभीषणाः कृपः परशुरामश्च सपैतेचि
 रजीविनः सपैता संसारे त्रितयं मार्कण्डेयतथाष्टमम् जीवेद्वर्षशतं तन्मृत्युमृत्युविवर्जि

त इति अष्टस्वयिमार्कण्डेयमुख्यः शिवप्रसादेनाहृत्य मृत्युनिर्मुक्तत्वात् अत्र छंदःश्रविका
 रणम् अस्य श्रीसप्तशतिकास्तवमालामंत्रस्य मार्कण्डेयमधिर्गीयत्री छंदः श्रीमहाकालीदेव
 तानंदजाशक्तिः रक्तदंतिका वीजं अग्निस्तत्वं महाकालीदशभुजा प्रीत्यर्थं पुथमचरित्रज
 ये विनियोगः ध्यानम् खड्गैश्चक्रगणैश्चोपपरिष्ठाच्छूलैर्भुशरादीश्वरः शं
 खं संधत्वा करैस्त्रिनयनां सर्वगभूषाभूतं नीलाश्रमधुतिमास्य पाददशकोसेवेमहा
 कालिकां यामस्तौ हृदयितहरो कमलजो हंतुं मधुं कैटभम् १ इति महाकात्याध्यानं

ॐ नमश्चंडिकाय ॥ सावर्णिरिति हे मुने सूर्यतनयः सावर्णिनामाऽभूत् ॥ योऽष्टमो मनुः कथ्यते ॥ सवर्णां ह्ययानस्या अयं सावर्णि
॥ बाह्यादि त्वादि ॥ यदुक्तं स्वयं भुवो मनुः पूर्वततः स्वरोचिषामनुरित्यादि चतुर्दश ॥ एते चतुर्दश मनवः ॥ तत्राऽष्टमो मनुः सूर्य
तनयः सावर्णिः मम विस्तराद्भूतः स विस्तरतस्तदुत्पत्तिः ॥ तस्य सावर्णो ह्युत्पत्तिनिशामय आकर्ण्य सावधानतः ॥ अरुणिशाम
येति पौराणिकप्रयोगः ॥ अन्यथा रामो दर्शनेन इति दर्शनादन्यत्र हस्वा भवति यथा निशाम्य देवानुचरत्यवाचे दर्शने तु निशामय रूप

म ॥ १ ॥ महामायेति ॥ यथा येन प्रकारेण वेत्तनयः सावर्णिः ॥ हे महाभाग सावर्णि विशेषतो वा ॥ महामायानुभावेन श्रीचंडिकायुभा
वेन मन्वेतराधिपोव भूवततः भूगु ॥ महती माया बुद्धिर्यस्याः ॥ यया बुद्ध्या त्रैलोक्यरक्षणं भवति ॥ अथवा महती माया शं वरीयस्याः
॥ यस्यामाययाम हि सा सुरप्रभृत्तयो माया विमोहिताः ॥ मायास्यां वरी बुद्ध्या रिति मेदिनीकारः ॥ २ ॥

स्वरोचिष इति ॥ पूर्वस्वरोचिषे द्वितीयमन्वत्तरे वैत्रवशिसमुद्भवः ॥ चैत्रनाम स्वरोचिषस्य मनोः सुतस्तस्य वंशो स
सुतः सुरथो नाम समस्तोऽस्मिन् मंडले राजा भूत् सागरवधिवसुंधराधिपतिर्वभूव ३ तस्येति अस्य सुरथस्य औ
रस्तो मुत्रा भिव प्रजाः संमरुपालयतः सतं कोला विधंसि नो भूपाः शत्रवो वभूवुः कोलास्तूक एन विधंसिनः यवना

४ तस्यैरिति तस्य सुरथस्य तैः शत्रुभिः समं युद्धमभूत् किंभूतस्य तस्य सुरथस्य अतिपुवलोऽतिरुमदण्डं च त
रंगवलं यस्य सः तस्यैः कोला विधंसिभिः सह युद्धं सप्रहारे भवत् ॥ पुनैरन्यसामगिकैरपितैः सुरथो जितः ॥

ततस्त्वपुरमितिततः भंगानंतरं स्वपुरं राजधानीमायातः निजदेशाधिप्रेभवत्समहाभागः तदा प्रवत्कारिभिः
आक्रान्तेष्ववशात्शनैः प्रवत्येजातेनैस्तडाज्यमवक्रमे ६ अमात्यैरितिततस्तस्य पुरेपि अमात्यैः सह

भवैः संज्ञातवलैर्दुष्टैः रागद्वेषकामक्रोधादिदोषयुक्तैः दुरात्मभिर्दुष्टबुद्धिभिः दुर्वलस्य क्षयितवल
स्य कोशोऽर्थसंचयः बलं हस्य आदिसर्वं यत्पहतं यद्वा ततः पंचम्यन्तं तदा शत्रुकृते तादृशभिभवात्
क्षयं क्षीणवलोऽस्माकं करोतीति संचिन्त्य लोभाद्युपहतांतः करणैः सर्वशक्तिकमपहतमित्यर्थः ७

ततो मृगयेति सात्यादिके परित्यहे विपरीते जाते सति सभ्रूपतिरिदमेव युक्तमिति बुद्ध्या विभ्रथं स्थानुं नो
चितं मृगयायाजेन एकाकी असहायो ह्यमारुह्य गहनं वृक्षगुल्मविरुद्धा प्लवात् दुःप्रावेशं वनं जगात्

मप्रविवेश यद्वा न कमकुंदुःखरुक् च तदकं चैकाकं तस्यास्तीति एकाकी एके मुख्या न्यके वला कर्म
धार्या न्यविर्था यस्तु प्राग्वत् सुखार्थस्य कश्चिदस्य नाकं श्रयादावमानस्य यदि दर्शनात्तस्यैव मुख्यार्थकं
कल्पनाशं कनीयात् ८

सतत्रेति सः सुरथः तत्रवने द्विजवर्यसुमेधसः सुमेधस इति नाम्नः प्रधानमुनेः आश्रममडासीत् किं भू
तं प्रशन्नः श्वापदाकीर्णप्रकवेराशत्रैः मुनिप्रभावात्परस्परतृप्तवरैः परहिंसा रहितैर्वाग्वापदैर्हितप

भुजिराकीर्णमुनेर्मेधसः शिष्यैर्मुनिभिर्मननशीले वा शिष्यैरुपशोभितं भूषितं ८ तस्यावितितस्थो
कंचित्कालं मुहूर्तमात्रं तस्थौ तस्मिन् मुनिवराश्रमे भायुराश्रमे मुनिवरेति संबोधनं वा इतश्चेत आ अर्वाह
परकृमानसः विचरन् १०

लोचिंतयति सः सुरथः सत्रतस्मिन्नाश्रमे विचरन् तदा इत्युच्यते यत्कीदृशः मम त्वोक्तं कृमानसः ममत्वेन ममत्वे
न ममत्तया आकृष्ट अपहृतं मानसं चिंतयत्यसः तत्पुनरागारं पूर्वं मत्पूर्वैः पालितं अधुना मया हीनं वर्तते ११ मद्र

त्यैरिति असद्वृत्तैः अन्यायिभिर्मद्रुत्यै ममसेवकैः तत्पुनरंधर्मतः उचितया एतया पात्यते न वेत्युच्यते यत्
तथामे ममसप्रधानः श्रेयस्वानुसदामदः सदानिरंतरं ममदोयस्य सः सदा ममदो हस्तिचममवैरिव शं वृत्तः
सन्काशोगानुपलक्ष्यते प्राप्यति तदहं न जाने सुप्रधान इति पाठे सुप्रधानाख्यः १२

ममेतिपूर्वाचयं येममेति येभृत्पासादधनभोजनैममनित्यंअनुअगताममानुचरावभूवुःयेभृमया
वहुकालेप्रसादःअनुग्रहकृतःअपरंभूरिधनमदायिचिरंसरुभोजिताश्चतेसर्वेकृत्वमिति संभावयामि

अन्यभृतांअनुवृत्तिंसेवांकुर्वन्ति १३ असंम्यगिति तैरमात्यैःअसंम्यग्ययशीलैःअसमीचीनंसततंययं
कुर्वद्भिःसमयाअतिदुःखेनसंचितःकोशोधनंसंचयःक्षयंगमिष्यति १४एतच्चेति सपार्थिवःएतच्चअन्यच्च
एतन्पूर्वोक्तंअन्यदयितदायुःसत्तंतत्सतंतंचितयामासततस्तत्रविप्राश्रमेभ्यासेसरजाएकंवैश्येददर्शअडाशीत्दक्षि
सुरथः

सएष्टेति तेनराजासवैश्यःएष्टःभोपुरुषकस्त्वसशोकःसशोकइवकल्पात्यदुर्मनाइवनक्षसेदुःखितमानसइवदृश्य
तेकिंजातीयोभवान् किंनामाचअपरंतवात्रगमनेकोहेतुःइहागमनस्यकिंकारणंकिमर्थमागतोसितत्सर्वक

अथस्व १६ इत्याकर्णोति सवैश्यःतस्मभूपतेःविश्रंजेतोदीरितंवचःआकर्ण्यभुत्वासवैश्यस्तंभूयतिप्रसुवाच
प्रत्युतरंदत्तवान्प्रथयेनविनयेनअवनतो नमः १७

समाधिर हेराजन् अहं समाधिर्त्राम वैश्यः धनिनां कुले उत्पन्नः अधुना असाधुभिर्दुष्टैः पुत्रदारे धनलोभात् गृहान्नि
रस्तः निष्काशितः १८ विहीनश्चेति स्वजनैर्दरैश्च विहीनो वर्तते पुत्रैर्मम धनं चिरं सेचितं स्वप्रातये आदयिज

गृहेतत आधैः स्वजनैर्वैधुभिः वांधवैश्च निरस्तो निराकृतः सन् दुःखी दुःखमापन्नो वनमग्न्यागतः काननं प्रापः १९
गहनं काननं इति अमर

सोहमिति सत्त्वं विधोर्हं अत्र स्थितः पुत्राणां कुशलाकुलामिकां शुभ्रामशुभ्रान्वा तथा स्वजनानां दारणां च कुकु
शलाकुशलमयी प्रकृतिं ददामीत्येवं सर्वेषां कुशलं कथ्याणं अकुशलं वा वर्तते इति वाक्त्रे न वेदमिने जानामि

२० किं नु ते ममिति किंचित्ति संदेहे न इति वितर्कद्वयं द्वयं विकल्पेनोक्तं केषां पुत्रदारस्वजनानां गृहे कलत्रोपत्या
दोक्षे मं कथ्याणं अक्षे मं अकथ्याणं संप्रति मिदानीं कथं किं विधं सत्समीचीनं वर्तते शीलं येन सुता इति दार
दीनामुपलक्षणम् २१

यैरिति यैः पुत्रदारादिभिर्जुष्टैः लोभवशप्राप्तैश्च न निमित्तं भवान्निरस्तः निष्काशितः तेषु एवंविधे
बुनिर्हयेषु भवतस्त्वमानसंस्ते हं अनुगतं कथं वेति ता प्रतिकथं अनुक्तः २२ एवमिति हेराजन्

यथा अस्मरुते यच्च प्राह अस्मानुद्दिश्य यदुवीति एतत् एवमेव पुनरहं किं करोमि यन्ममनस्तान् प्र
तिनिष्ठुरतां न वधाति कठोरत्वं न भजते यन्मरुतमित्यपि पाठः तागतं ममागतं शानं वा निष्ठुरं परुषं भि

यैरिति यैः पुत्रैः दारैश्च जनैः पितृस्ते हं पतिर्हृदं पतिस्ते हं स्वजनहर्दं संत्यजेत्यमयः निराकृतस्त्यक्तोस्मि
तेषां पितृणां विधेः अपि मे मम मनो हर्दं सस्ते हं करोति एवकारेभिर्नेक्रमो हर्दं त्यस्यानन्तरं दुष्टः २४

किमेतदिति हेमहामते तेषां दोषज्ञानं न पिज्ञातवानपि न जानामि यत्तेषु विगुणेषु अपि वंशुषु पुणरहितेषु अपि
प्रेमप्रवणं प्रीतिपरायणं २५ तेषां मिति तेषां पुणरां कृते तदर्थं मम मनसि निश्चासादौर्मनस्यं मनोदौ
षां जायते अत्राहं किं करोमि यत् मम मनस्तेषु प्रीतिषु अपि निष्ठुरं कपटं न स्यात् २६

25

20

15

10

5

0

CENTIMETERS

ततश्च ततो न तत्र स मा धिना म वैश्यः संपाधिर्वः सत्तम च नौ उ जौ हे वि प्रे ति को हुं किं सं बो धनं स हि तौ मि नि तौ
 तं मु निं आ श्र म वा सि नं सु मे ध सं समु प स्थि तौ वै श्य पा धि र्वा २० कृ त्वे ति तौ वै श्य पा धि रौ य था न्ना यं य था

आ लं य था हं यं म ह सु यो ग्यं च मु ने रु चि तां पू जां सं वि दं सं भा ष तां प्रि या ला पं कृ त्वा उ प वि द्ये स त्रौ का शि
 तं मु नि य ता नु पा य नी क था वा र्ता त्त द्वा क प्र वृ त्त यः च कृ तुः दु क्रि त्त कर णे धा नो लि ट् २५

भा ग व त्ति हे न ग व न् अ हं तां रु कं प्र भ्रं प्र पु मि ध मि त द्द स्व ब्रू हि मे म म म न सः स्व चि त्ता य त तां वि ना मि त्त
 चि त्त स्वा धि न ता मं त रे ण चे त सो उ व क्ष त्वा त् दुः प्र ण य प्र व र्त्त ते दुः ख ये ति स्व चि त्त या भा व स ह का रि कं मा न
 सि दुः ख ता य द्द

सि दुः ख ता य द्द के त्त सु मि र्थ २८ दुः ख हे तु मा ह म म त्व मि ति हे मु नि स त्त म म म ग त र ज्ञ स्था पि त्र
 खि ले षु रा ज्ञां गे षु जा न तो म ता क पि ने ध्रि य ते स्यं वि दु षो पि म म त्वे व र्त्त ते त था त्त स्य मू ढ स्य म म
 तां त था म धि न तो हे मु ने कि मे त त् किं का र ण मि दं ३०

35

30

25

20

15

10

5

अयंचेति पुनरेवमुनिं पृच्छति हे मुने अयं वैश्योऽपि पुत्रैर्निरस्तः निष्कृतः तथापि तेऽपु पुत्रादिषु हार्दस्त्रिहपह
एवंविधेष्वपि ममत्वेन तज्जति ३१ एवमिति हे मुने एवं अमुना प्रकारेण एव वैश्यस्तथा हंच द्वावपि अयं

तदुःखितौ वर्तवहे किं भूतौ दृष्टदोषेऽपि ममत्वाकृष्टमानसौ विषयो यस्य जातः तत्र दृष्टदोषो रात्र्यधनादि
गहनिरस्तन निराकरणवज्रवीर्यो दोषो यस्मिन् तत्र ममत्वेन आकृष्टमानसौ हतचित्तौ ३२

तस्मिन्नेतदिति हे महाभाग यन् आर्योऽर्जुनितोऽपि विषयेषु ममत्वेन - येऽति यो विदुषोरपि अयं मोहस्तथा मम विवेका
धस्य च संधामुता भवति स तस्मिन् को हेतुरयं तत्कथ्यतां ३३ तत्रोत्र माह ज्ञानमिति हे राजन् जंतोः प्राणिनः स
मस्तस्य विषयगोचरे विषयविषये ज्ञानमस्ति विषयभोगक्षराणां ज्ञानं सर्वेषां ब्रह्मादिदेवानां विधत्ते हे महाभा

गविषयश्च सर्वं यत्कथं कथयन्ति विषयाणां बाहुल्यं वृत्तते यद्वा विषये आहारनिद्राभयमैश्वर्यादि
तद्भूये गोचरे विषये प्रतीयन्ते ज्ञाने अन्तःकरणवृत्तिरस्ति च मोहाभाव इति ज्ञानमात्रस्य मोहवैयधिकरणमित्यर्थः

दिवांघेति प्राणिनामपि बाहुल्यं दर्शयति केचित्प्राणिनां दिवांघावन्ते उलूकचटकविडालादयः दिवान्घेति अयरेके च वा
यसादयोरात्रावंधाः संतिकेचिद्रात्रावंधावन्ते केचिदिवातथारात्रौ प्राणिनस्तत्पदस्य तुल्यासमानादृष्टिर्धेयान्ते के

पिमाज्जादयः दिवाऽपि यश्चैतिकेचिदंधादिवाः पिरात्रावपिनयश्चैति ३५ ज्ञानिनो मनुजाः सत्यमिति यदुक्तं यन्मोहो
ज्ञानिनोरपि तदाह सत्यं निश्चितं मनुजामनुष्या ज्ञानिनो भवन्ति वहिर्ज्ञानयुक्ता जायन्ते किंतु केवलं यत्कारणात् हिंस्रार्थं
सर्वे यशुयक्षि मृगादयो धिनितः यशुबोग्या मृगाबादयः अरण्या हरिणादयः ३६

ननु सर्वेषां ज्ञानवत्त्वसाम्योपि मनुष्याणां ज्ञाने कश्चिद्विशेषो न विद्यति त्वाशंकाह ज्ञानं चेति यत्रेखां
मृगपक्षिणां ज्ञानं तन्मनुष्याणां ज्ञानं यत्तौ मृगपक्षिणो वा स्युपदार्थं जानन्ति तन्मनुष्या उच्यते ज्ञानं ते य
न्मनुष्याणां ज्ञानं अन्नपानादि लक्षणां तत्रेखां मृगपक्षिणामपि तथा अन्यदपि विषयभोगपुत्रयौत्रा

दिममत्वादिविज्ञानमपि तु न्यमेव मनुष्याणां पशूनां वहिर्ज्ञानशेषतः केचिन्नास्तीति तर्ह्यपश्येति दृष्टं तं दर्शयति ३७
ज्ञानेपि इति ज्ञानेपि सति स्वयं स्वादने सत्यामपि स्वादयोऽन्ता न्यतं गान्धशिरः स्वयं क्षुधा बुभुक्षया पीड्यमानान
विज्ञावचं चक्षुः अपत्यमुखेषु पतंगानि तिरुकारः कणमोक्षादतीव्र आहारनिरक्षेपे आहूता नृपत्या उवर्तिनः प
तंगान्यश्च शरीरपेक्षया बहिरंगेष्वपि अति प्रीतिरिति वैयधिके ज्ञानमोहयोः समानाधिकरण्ये लक्षा कुर्वित्यर्थः ३८

तेषु मोहतातयोः सामाधिकरण्यं उपपाद्यते मनुष्येष्ट्याह मानुषा इति हेमनुजव्याघ्रपुरुषसिंह व्या-
 घ्रशब्दश्चेष्ट्याची मानुषाः सुतायुतिसाभिजायाः सस्यहा नवितिसंबोधने को भात्युपकाराये सुतेभ्यः
 प्रत्युपकारमिच्छतः एतामनुष्या किमिति आक्षेपेन पश्यसि २८ तथापीति यदपितेन कुर्वेति तथा

पिमहामांनुभावेन मूलप्रवृत्तिमहिम्ना मोहगर्ते निपातिताः किञ्च ते ममतावर्तते ममतैव आवर्ते प्रमणी
 येन यस्मिन् मोहसवर्तः दुःखानितनु ममतैव वर्तते तत्र पातिताः किमपि द्विताहितं न जायते किं लक्षणं सं ३
 सारस्थितकारिणः संसारस्थितिं कुर्वन्तीति तथा अन्यथा मोहमंतरेण सर्वस्मिन् भ्रमलिच्छेदानसंपत्ते कथं संसारस्थितिर्वा १२

तत्रात्र इति तत्रस्मात् अत्र महामायायां विस्मयेन कार्यं श्रीदेव्या एवं मरुनुभावं विलोक्य कोपिन चित्रिये बुधः यतो
 एषा महामाया जगत्पतेर्जगदीश्वरस्य हरेः परिव्रजणाः योगनिद्रा परमाशक्ति यथा जगत्सर्वं संमोहते मोहं प्रा-

प्यते ४१ शानिनामपीति सा भगवती देवी शानिनामपि चेतां सिवलादाकृष्य ज्ञानादय हृत्य मोहय प्रयच्छति मो-
 हाधीनानि करोतीत्यर्थः यद्यमहामाया हरेरीश्वरस्य योगनिद्रा परमानन्दमयी शक्तिः तमं प्रधानशक्तिरित्यने ३

तथापि सत्यते विश्वमिति तया महाभायया तच्च एचरे समये जगद्वि सृज्यते विविधं क्रियते चकारत्
विश्वं पाव्यते संक्षिप्यते स्यादेवी प्रसन्ना सति नृणां मुक्तये नवति यतो वरदावरं अभिमतं वसुदधातीति वर
दाभुक्तिमुक्तिप्रदेत्यर्थः तथा यत्रास्ति भोगो न हितत्र मोक्षो यत्रास्ति मोक्षो न हितत्र भोगः शिवापदं भोगं यत्

गार्चकानां भोगश्च मोक्षश्च करस्वयं " विद्याया मृतमश्रुतं श्रुतेष्वदेवी भागवते विबुधैर्वसाति दुःप्राया विद्या
विद्यास्वरूपिणी विद्यास्वात्मस्वरूपतानं अविद्या चरमवृत्तिरूपं ज्ञानं तदुभयस्वरूपमस्या तथा च यस्यास्य पुरा
ते विद्याविद्येति देव्यादिरूपे जात्री हि पार्थिवस्य कया मुच्यते जंतुरप्यथा वध्यते मुनरिति मोक्षदत्तस्वरूपत्वादि ४३

सावित्रीति सायराभा उक्तं शत्रुघ्नविद्या परमाज्ञानं मुक्तेर्हेतु नूता मोक्षस्य कारणा नूता संसारहेतुश्च सैव त्वयं सनात
नी अनादिनिधना किं नूता सर्वेश्वरी सर्वेश्वरी सर्वेश्वरादयस्तेषां मयी श्वरी सृष्ट्या विना योक्तुं नृत्वात् तथा श्रीदे
वी भागवते सावित्रं कुरुते कामं सा पालयति पालनं कल्याणं ते संहरत्येव त्रिरूपा विश्वमोहिनी तथा युक्तं सज्जे

तत्र सावित्ररूपानि तावित रुडः सहृते कामं तया संमीलितो जगत् सावत्याति जगत्सु कर्ममाया पाशेन मोहितं
अहंमेति पाशेन सुदृढेन नराधिप योगिनो मुक्तसंगश्च मुक्ति कामा मुमुक्षुः तामेव समुपाशंते देवी विमरी

भगवन्निति नामहमयेति वीति इति साशब्देन लिंगार्थमात्रेण प्रथमा साकथमुत्पन्ना किमर्थं केन प्रकारेणोत्पद्यते
स्मभस्याः किं कर्म को व्यापाः ४५ यत्पुत्रावेति सा देवी यत्पुत्रावाद्यादृशः पुत्रावो मस्यासा तथा मत्स्वरूपाद्यादृशं

रूपं स्याद्वो यस्याः सा अवरयदुद्रवायस्यात् उद्रव उत्पत्तिर्यस्याः स्यात् रूपं सत्यादिना अयप्रवर्त्तनं हेतुलविदां वरहेस
वैशत सर्वसपष्टं त्वत्तु मिहामि ४६

नित्येवेति सामूलप्रकृतिर्नित्यैव कालत्रयेऽप्यस्तीति सांख्यसूत्रे प्रकृतेः पुरुषस्य च नित्यत्वं चैतत्पुरुषाशक्तिसूत्रे त
था जगतामूर्तिर्जगत्स्वरूपा तथा विश्वरूपत्वेन सर्वमेव ततं व्याप्तं यथा जगदेवमूर्तिरकारो यस्याः जगन्मूर्तिरित्यनेन
जगदतिरिक्तमुख्यशरीराभावे दर्शितः जगदाश्रयभूताशक्तिरित्यर्थः केन ज्ञातिप्रश्नेऽनंतरं स्वरूपप्रज्ञात्तरं च

किं च जगन्मूर्तिरित्येन विराटरूपत्वमुक्तं विराडेव सर्वावतारमूलं स तन्नावावतारणां निधानं बीजमव्ययं देवीमा
गवते वटपत्रशयनाय विष्णवे गत्वरूपिणे श्लोकाद्वेन तदा प्रोक्तं भगवत्याखिलाथ दमित्युपक्रम्य सर्वेष्व
स्थिदमेवाहं नान्यदस्मिन्नातनमिति संक्षिप्तं भगवतस्त्वोक्तिः तथा देवाणां कार्यवशाद्बुधानां नारुणा समुत्पत्तिम
महादत्तसतश्रूयतां ४७

देवानांमिति सा भगवती बुद्धरूपाय ददेवानां कार्यसिद्धये आविर्भवति उत्पद्यते तदा सा नित्यापि लोके उत्पन्नेत्यभिधी
यते सर्वे एषि इत्थं उत्पन्नेति कथ्यते ४८ तामेवोत्पत्तिमाह योगनिद्रामित्ययं कल्प्यते न गत्ये कार्णवीकृते स
ति शेषं नागरजं आसीर्य आश्रित्य योगनिद्रामभजत् योगनिद्रेति योगनिद्रां तामसीं च भुज्जं महाकालीशक्तिं

विष्णुरपि धामो हिकेति प्रदर्शनाय योगनिद्रेत्यनेन पदेन विशिष्य निर्दिश्य एकः केवलोऽर्णवपूर्णेयस्मिन्नित्येकार्णवं
प्रत्ययात् प्राक्सप्तार्णवेन व्यवहृतं तस्य भावः एकार्णवविशालादिभिरुक्तं तेषां तेषां दिक्सावसाने सर्वनाशसमये भगवा
न्भुज्जमेव उत्पत्तिं प्रययं चैव भूतानां मार्गतिगतिवेति विधौ चैव सा योगभगवानिति तौति उक्तलक्षणां ४८
मविष्णो च

तदेति तदा भगवती योगनिद्रामाश्रिते द्वौ घोरौ असुरौ बुद्धारो विरिचिहन्तुं उद्यतौ किं भूतौ नाम्ना मधुकैरौ विख्यातौ पुन
कीदृशौ विष्णुकर्णमलोद्भूतौ विलोः कर्णमन्त्राद्भूतौ ५० सनात्रिकमल इति प्रजापति लोके घरो बुद्धापि विष्णोना
त्रिकमले स्थित सन्ता बुद्धौ उद्यौ असुरौ दृष्ट्वा जनार्दनं वप्रसुप्ते च वीक्ष्य कायहृदयस्थितः एकचित्तौ वत्तमानः

५१-तां योगनिद्रां तु ह्यव अवधीत् किमर्थं हरे प्रबोधनाथाय श्रीवासुदेवजागरयितुं कीदृशीं हरिनेत्रकृताजयां हरेः
श्रीवासुदेवस्य नेत्रयोः कृत आनयस्थाने यस्यासातां देवीम् ५२

विश्वेश्वरीमिति अतुल्यतेजसोऽपरिमिततेजोनिधानस्य विश्वेश्वरीमिति ^{अगवती} तौमिकीदृशी विश्वेश्वरी विश्वस्वामिनीं अवरं
 त्रगद्वीपसृष्टिकर्त्रीकालयत्रीतथा सृष्टिसंहारकारिणी सृष्टिसंहारं च करोति देवी भागवते उत्पत्तिप्रलयं चैव भूत
 नां गतिमागतिं अविद्याविषयोस्तत्त्वेतीति भगवत्पसावित्युक्तं - परं त्वं ह्येति सा ह देव गरुडानां तद्विकारिणी स्वधा

वितृगलनां वषट्कारव्यवृत्तिशब्देन सर्वशक्तिकेत्यर्थः स्वरश्च सदात्मिका तत्त्वरूपा सुधा अमृतरूपा हे अक्षरे अ
 वितृश्वरी अतएवाविनासित्वेन नित्येक्षमोदयहरिते त्वं सुधा त्रिधामा त्रिकास्थिता वर्तसे सा त्रात्रयं रूपमेदेन स्थि
 ता अकारे कार मकारतया अनुवर्णा अर्द्धचंद्रो धिन्यादिभुनक्तु कस्या विशेषतो विशेषा अनुवर्णा यत्कुमशत्वा अवाउ-म-
 नस गोचरत्वात् ५४

१३

त्वमेवेति पूर्वावयवित्वहे देवित्वे सा वित्री तत्सवितुरिति अकृतदक्षिष्ठा त्रीहे देवि शोतनशीले परं त्वं राजन नीतथा
 वाशिष्ठ परब्रह्मप्रयोगे त्वं चिदानन्दरूपी त्री-अक्षेश विष्णु जननी इति त्वया एतद्विश्वं धार्यते स वाधारत्वात्

व्यास उवाच ते एतत्सर्वं ५५ त्वयैदिति हे देवि त्वया एतज्जगत्प्राप्यते पुनरन्तः सर्वदा विश्वं अस्ति अंते प्रलयसम
 ये संहारासि त्रगतः सृष्ट्यादि व्यापारे सृष्टिरूपादयः त्वमेव इत्याह विसृष्टौ जगद्विकारहेतु भूते विकारे मयद्वय

20

15

10

5

25

20

15

कालरात्रिकालेनमरणेनसर्वजंतुउपलक्षितारात्रिदैनन्दिनप्रत्ययरूपांकः। मृतः इत्यस्य
 रात्रिर्महाप्रत्ययरूपावृत्तिमरणोपलक्षितारात्रिरिति यावत् २ मोहरात्रिसमोहोऽकर्तव्यो कर्तव्यग्रहः स एव
 रात्रिरिव बुद्धि मोहकत्वाजीगः प्रतिप्रसत्तरूपात्येमेव ३ बुद्धिज्ञानातिरिक्तत्वेन केनापि परिहर्तुं न शक्यः ४
 तद्वित्तिकारणात्तद्वारुणा ५ यथा कालरात्रिः महाएत्रिः महाप्रत्ययः मोहरात्रिरविद्यादाहसादुपरिहरत्वात् य
 द्वावृत्तं तत्र रजे शुक्लाष्टमी चाश्विनस्य नवरात्रं तु तस्य वै महारात्रिर्महेशानिकालरात्रिश्च प्रिये दीपोत्सवः
 चतुर्दश्योत्सवायायोगचेत् कालरात्रिर्महेशानिकाली प्रियं करीजमाष्टमी महेशानिमोहरात्रिप्रकी
 र्तिताः इति विशेषः हे देवित्वं श्रीः श्रीपतेसेव्यते पुरुषः सर्वैरपित्वयाकृतेति श्रीः लक्ष्मीरूपा अथवा श्रीः
 पतेसर्वैरपि श्रीः श्रीबीजं त्वं ईश्वरी इक्षिषे व सर्वकर्मणि कर्तुमिति ईश्वरी अथवा ईश्वरी ऐश्वर्यशक्तिः का
 मराजबीजं त्वं श्रीः मानसी बीराप्राणारूपा वा श्रीं कारो वै प्राण इति श्रुतेः अथवा भुवनेश्वरी बीजं त्वं बोधलक्षणा
 पानुनीयेति देविदाहणापरि कीर्तिताः

10

5

बुद्धिज्ञानस्वरूपा ५२ लज्जेति त्वं लज्जा लज्जांत करणवृत्तिविशेषः पुष्टिरुचयः तुष्टिसंतोषः शान्तिविषये
 शान्तिरीडियनिग्रहरूपा शान्तिः शक्तौ सत्यां पराकृतापकारसहिष्णुता दशभुजेत्येनेमस्तौतिरवन्निनीरुवं वि

धानीखकादिअन्यायुधानिविधति घोराकहस्तस्थगिरासाभयं करी प्रशक्तागराविद्यते यस्यां सागदिनी ६०

0

5

10

15

20

25

30

35

CENTIMETERS

शंखितीति चापिनीयनुष्मतीवाणां शरः भुञ्जीगजेभुञ्जतिः यद्विविशेषः गोफलाकृत्यये परिष्ठाः त्वोद
मुक्ताः सौम्येति सौम्यवदाहृदकहेतुत्वात्केषु अहृदाः सौम्यतराः अत्यंतमनोहरा स्वगहेतुत्वात् अशेषसौम्ये
भ्यः सकलाहृदकेभ्यः अतिसुंदरी अधिकमनोहरा निर्वाणरूपत्वात् ६१ परापराणां मिति पराब्रह्मादय

अपराशकादयः तेषां परमाप्रधानं त्वमेव परमा चासौ ईश्वर एव परमेश्वरीयं च किंचिदिति हेदेवियदिदं
किंचित्सत् असत् तत्सर्वं त्वमेवासि सर्वशक्तिमयं जगदिति देवी आगवते सर्वस्वत्विदेव इति भुते स
त्तु शोभनं असत् अशोभनं सद्दिशमानं प्रत्यक्षं असत् अविद्यमानं असत् आत्मकं असत् च व्यक्ताव्यक्तसंवासीति
सत्येहेन विज्ञातव्यं सर्वस्वरूपे ६२

तस्येति तस्य सर्वस्य प्राणिजातस्य याशक्तः स्वभावः सामर्थ्यं वा शक्यते कर्तुं अनयेति शक्तिः शास्त्रांतरे शक्त्या
बलप्रतापउत्साहादित्वमेव एवं विधा सर्वरूपात्वं मया किं स्यात्संकेतं स्तोतुं शक्यासि ६३ यथा त्वयेति

जगत्स्रष्टा ब्रह्मणो जगत्प्राप्तिसः विष्णु योजगत् अतिसंहरति स रुद्रः सोऽपि मया त्वयानि श्रावशं नीतानि
इया अचैतन्य प्राप्ति एवं विधां त्वां इह जगति स्तोतुं कईश्वरः कः समर्थः न कोऽपीत्यर्थः ६३

विरिति हे देवि अहं बुद्ध्या ईशानो रुडः बुद्ध्या विष्णुः शीशानश्च शरीरग्रहणं कारिता अवतारं विधायिताः अतः कार
णात् त्वं स्तोतुं कः शक्तिमान् भवेत्स्वप्नचित्पात्रभावा केन स्तोतुं शक्यते ६४ सात्वमिति हे देवि सात्वमि

२०

२०

त्वं सन्नि-स्वैरुदरैः सर्वोक्तैः प्रणवैः सस्थिता विष्णोर्विष्णोः शान्तिस्थिता वर्तते अतः कारणात् स्तौतुं उपाधयै
उपाकलनीयो मधुकैटभौ असुरौ मोहयामोहं प्राप्नुया ६५ प्रबोधमिति अयं अच्युतः श्रीनारायणः जगत्त्वा
मीनपुंशीघ्रं प्रबोधनीयतां देवं जगत्तथा अस्मदेवस्य स्तौतुं महासुरैर्हंतुं बोधक्षयतां देवो यथा स्तौ
हन्ति तथा बुद्धिं बुद्धिं प्राप्नुया ६६

एवमिति एवं स्तुता तत्र सकार्णवेवेधसा ब्रह्मणा तामसी देवी स यमुक्तप्रकारेण स्तुता विष्णोः प्रबोधनार्थाय तथा
मधुकैटभौ निहंतुं तामसी केवलतमो गुराभ्या ६७ नेत्रास्पतिसानिद्रा विष्णोर्नेत्रास्यनासिका बाहु हृदयेभ्यस्त

था उरसः उदरात् निर्गत्य ब्रह्मलोदरं नेत्रस्थौ ब्रह्मायुनः प्रत्यक्षावभूव ६८ उन्नस्थौ चेति जगन्नाथो जनार्दनः
तयानिद्रायामुक्तः सन्नृत्तस्थो शयनाशेषं पर्यं कातृकसकार्णवे तदा सर्वे सकार्णवे मेव जातमस्ति ततः उ
त्थानादन्तेतरं स जनार्दनः तौ मधुकैटभौ ददृशे कर्मयतिहारे तज् ६९

मधुकैरभाविमि अतिवीर्येण प्रतिपराक्रमेण उद्यमेन प्रकौ-कोषरक्षणे यमौत्सुक्याहं तुं जनिताया
मौकिंभूतौ दुर्गता नौ पापवृद्धौ ७० समुत्थायेति ततो नंतरं भगवानहरिः समुत्थाय उद्यम्य ताभ्यां मधु

कैरभाभ्यां सह पंचवर्षसहस्राणि पुपुष्वे किभूतः यद्गुह्यं यत्पंचदिव्यवर्षसहस्राणि बाहुयुद्धमकरोत्
यतो विभुः प्रभुत्वात्पेक्षयैव प्रमाणं ७१ ताविति तावपि महाप्राया विमोहितैः संतौ अतिव-गन्तौ मेहेनात्म-
उन्मत्तौ मदाविदौ अस्मत्तौ वरः प्रार्थतां इति केशवमुक्तं पद्मावतः ७२

वचिताभ्यामिति इति पूर्वोक्तप्रकारेण तदा तस्मिन् समये एवं वरप्रार्थनया वचिताभ्यां भगवती मोहवशात् सर्वजगत् आपो म-
म यं जलमयं ननु आपस्य शब्दः सकारं तोषि जलमपीति वृत्तिः आपो हि ष्ममयो भव आपो हि मार्जजने कुर्यात् आपोशन-
न आपो यमिदं सर्वं त्वमापो मूर्तिः शरीरेणामित्यादि प्रयोगदर्शनात् विलोक्य ताभ्यां भगवान् कमलेक्षणगदि

निमुक्त इत्यर्थः आपो मयमिति द्वादसप्रयोगः ७४ प्रीतौ स्वस्त्वयुद्धेन श्लाघ्यस्त्वमत्युरावयोरिति र्थं प्रा-
मिति हविष्णो भावं तव युद्धेन प्रीतिस्तद्दृष्टौ वन्न इव हे आवयोस्त्वमत्युभूतोऽपि श्लाघ्यः किं गदित इति वक्ष्यामि
ह भगवन्मिनि वीरधीयन्नसलिले नृपाः द्रुता ग्रासर्व-मवहन् ७५

अस्मत्तः अद्यादित्यसि ननु पंचम्यास्तसि आद्यादिभ्य इति ययुदासात् महामाया विमोहितौ इत्यनेन अस्मद्वध
मेवायं च यिष्यतीति विवेकाभावे सूचितः ७२ भवेतामिति अत्र यदितदेति परलोको यदि भवंतौ अद्यमे

मनतु शौचसन्तः तत उभावपि मम वधो भवेतां किमन्येनेति अन्येन वरेणो किं हि शत्रो वधारणो सतावदे
वममदत्तं मया अत्र एतावदेव दत्तं ७३

तथेति तर्थावचनमगीदृशश्च कगदाभूता भगवता श्रीमन्मारायणेन तथेति तिर्जले हनिष्यामीति उक्ता
शिरसि जघने कृत्वा करो निधाय चक्रेण सुदृशनेन दृष्टे स्मृतयोर्मेदसा पृथिव्या पृथिव्या नित्यत्वं ७६ उक्तम्

उपसंहरति एवमेवेति एवमित्यादि श्लोकेन समुच्चय-ना प्रादुर्भूता अस्या देव्या इति

इति श्रेयाधिकरलोचनौ अस्यास्तामस्यामूलभूताया महालक्ष्मीस्तस्या इत्यर्थः अतएव तु शब्दस्य संगतिः भूयः भावं
 स्वेष्टाकृतं यन्मते तु भ्यं प्रभावं भूय इत्युक्तिस्तुतामस्यास्तस्या अजेदात्तवैकं प्रभावोपितस्या एवेति धौनेयितं
 तदुक्तं नक्ष्मीतंत्रे योगनिद्राहरेरुक्तीयाया देवीदुरत्याया महाकात्यास्तनुविधितां देवीसनातनीं मधुकै

एतेनाशार्थमोहितौ चतदातया जघ्रातेयारत्नाभेन देवदेवेन विष्णुता एषा वैष्णवी माया महाकाली दुरत्यास्तुत्या
 बलीकृता कुर्वाक्षोस्तोनु चारवमिति एषा देवी क्षयोदयरहितानित्यापि कुलतासस्तुतास्त्येसति एव समुत्पन्ना अ
 त्या देव्याः भूयः पुनरपि प्रभावं वदामि श्रक्त ७७ इति मद्रोपनामकनीयसमनसुतया एतां श्रीमद्वैदेयवकाशोनाभिर

मध्यमचरित्रस्य विष्णुमणिः उल्लिख्यं दशमी महालक्ष्मी देवता शकं नरीशक्तिः दुर्गावीजं वायुस्तत्सं महाक्ष्मी देवता दशभु
 ज्जाप्रीतये विनियोगः ध्यान असत्र केपारभूगदेपु कुलिशं धनुः कुण्डिकां दंडं शक्तिमसि च चर्मजलजो घटो सु
 राभाजनं भूतं पाशमुदशने च दधती हस्तौ प्रवालप्रभां सेवैसे रिभमदिमिमहालक्ष्मीसरोजस्थिताम् देवता

रमिति देवासुराणामिदं देवासुराणामित्युक्तं प्रत्ययेन साधनीयं अस्मिपशेवृद्धाभावः कृच्छसः अथवा असुराणां
 मिदं आसुरं देवैसह आसुरपुरापूर्वकत्वात्तरे परीमदशते देवासुरमुद्रमभूत् दिव्यवर्षाते देवासुरसंयामावभूव
 असुराणामधिपे पुरंदरे सति पुद्गमभवत् १

तत्र युद्धे महावलेः असुरैर्देवसैन्यं पराजितं त्रिव्ये महासासुरः सकलान् देवान् त्रिव्ये इन्द्रो नृत् इन्द्राज्यं ज
याहृतत इति ततः अनन्तरं पराजिता देवाः पञ्चयोगिन् ब्रह्मराजं प्रजापतिमिति तस्य विशेषणं पुरस्त्वय अग्रे कृत्वा प्राप्ता यत्रैश

गरुडध्वजैर्हरिहृतैर्त्रयजम् २ यद्विप्रिति महासासुरश्चेष्टितं यथा वृत्तं त्रिदसा देवाः तयो ईशमरुडध्वजयोः पुरातन
तद्वत्तथा देवाभिभवविस्तारं च कथयामास देवानां मधिभवस्य विस्तारस्य प्रपञ्चो यत्रेति चेष्टित विशेषणं महासासुरे
रायण्यतस्तत्सर्वदेवानां च विस्तार्य कथ्यते ४

सर्वदेति समहिषासुरः तस्य इन्द्रस्य अग्रे अत्रितस्य इन्द्रोच्चवरुणस्य च अग्रे यां देवानां अधिकारस्वयमेव अभितिष्टति
करोति ५ स्वगादिति तेन दुरात्मना महासासुरेण सर्वदेवगणः स्वर्गान्तराकृताः निःकाशिता संतो पृथिव्यां यथा विचरन्ति

६ एतदिति वः पुष्पाकं वदति द्वयोर्बहुवचनगौरवाद्योरधिकार्यसाधकत्वापेक्षका अथ बहुरिहैस शक्तिः कौलस्मीकृत्या
हे देवो अमरारि विचेष्टितं अमराणां देवानां अरि महास्यस्य चेष्टितं महासासुरवृत्तं वाधवयोः पुरः कथितं वयं पुष्पांशराणां प्र
पन्नाः तस्य महासासुरस्य वधविचिन्तनां

इथमिति इत्थं अमुना प्रकारेण देवानां वचंसि निसम्पन्ना मधुसूदनश्रीवासुदेवः शंभुर्महेश्वरश्च कोपे चकार किं भूतौ भु
लो भुंक्तुं कौटिल्येन कुटिले आनयने ययौ सौ भुंक्तुं कौटिल्या न नौ यद्वा भुंक्तुं कौटिल्ये आनतः ८ ततश्चित्तोने

तरं अतिकोपपूर्णस्य चक्रिणो विलोः ततः तस्माद्दत्ता त्रुलगाः शंकरस्य च वदन्ता सुमहत्तेजो निभ्रामनिर्गतं ९
अन्येषां चेति तदा अन्येषां मपि शक्रादीनां देवानां शरीरतः सुमहत्तेजः निर्गतं तत्तुल्यं दीनां तेजश्च सैक्यं सैक्यं भवेत्समगच्छतः

अतीवेति ते सुराः देवाः अत्र अतीव तेजसः कूटं समूहं तेजपुंजददभु उत्प्रेक्षा ज्वलन्तं पर्वतमिव किं भूतं ज्वालायां प्रदिगंत
रं ज्वाला प्रविष्टा प्रदिगंत एति येन तत् ११ अतुलमिति तत्र तस्मिन् नवसरे तस्यैव देवशरीरं अतुलं निरूपमं तेजो भवत्

पञ्चा त्वेतेजः एकस्यैककारणस्थितं सत्तनार्यकारेण नारीरूपमभूत् कीदृशस्ति पाकां त्यागा प्रलोकजयं त्रिभुवने
न तत्र आश्रितस्तुल्यं चतुर्दशमवतारः तत्र शुक्लाष्टम्यां पूजादशम्यां विसर्जनं चोक्तम् ॥

तेजो नागेनांगविभागमाह यदिति शोभयंशौ यंतस्थाः तार्यमुखं शोभोः श्वेतांगतया तत्रेजसा ज्ञातं मुख्यं श्वेतमिच्छार्थः यमस्येदं
यास्यंतस्संवेधितेजसा केशाभभवन्नितेजतस्याव्याहारः विलोनीलवर्णतया वाहो दृष्टानीना १३ सोम्येति सोमस

वेधितेजसोत्तमशब्दादिदमर्थे हं दसग्रहसोमसंवेधिता तेजसास्तनयो युग्मेजरो भवः स्वेतस्त्रीरुद्रेण उदस्यते जसाम
अमुदरमभवत् कारुणो नवरुणस्य तेजसा जेघोरु जेघेति ज्ञात्यपि प्रायेणैकवचनं उरुदिति यत्कापि प्रायेण द्विवचनं अ
अथवा कारुणो जेघा भवत् उरुनितं यश्च यद्वा कारुणो नवरुणस्य तेजघोरु जेघेच उरुच जेघोरु अमुतं भुवत्तेज नितं
बोवत्
भ

प्रलला इति प्रललाः प्राजापत्ये तेजसा पादौ ज्ञातौ वैदुतिरहस्ये श्वताननानीलभुजां श्वेतस्तनमेउत्तारक्तमध्वार्क्तं
पादा नीलजेघोरुस्तनदा सुचित्रत्रयना चित्रमास्यां परविभूषणा चित्रानुलेपना कान्तिरूपशोभा मशालिनीति अर्कः

स्यस्यस्य तेजसा तदंगुल्यतयोपादयोः अगुल्यो जज्ञिरे वसूनां तेजसां करो ग्ल्यो भवत् कुवेरस्येदं कौवेरं कौवेर तेजसा
नासिकाः भूत १५ तस्या इति तस्या देव्याः प्राजापत्येन प्रजापते तेजसा देव्याः दंताः पावको म्रिः तस्य तेजसा नयन
नितयं जज्ञे १५

25

20

अवाविति संध्योः सायं प्रातस्त्रैवर्णिकं वंदनीयं देवतयोस्तेन अवास्तु भूतांश्च रूपेण परिणते अनित्यस्य वायोस्तेन अ
वर्णौ अवसरूपमभवत् अनेकांमिति अन्येषां सत्यकर्मविश्वप्रभृतीनां यानिते जांसिते वा संभवः एकशरीरात्मना परि
णामः कार्यं वेत्यर्थः यद्वा अन्येषां मपि देवानां तेन सा शिवा मुक्तिरूपा शक्तिः संपूर्णव्यापकसमन्विततथा शिवं मोक्षं

15

दयति इति शिवः तथैवा शिवा तदुक्तं देवीपुराणे शिवा मुक्तिः समाख्याता योगिनां मोक्षदायिनीं सिंगे यथा शिवस्तथा देवी य
था देवी तथा शिवः तस्मादभेदबुद्धौ यद्विदेति कथयन्नुमां उमाशंकरो भेदेनास्तौ य परमार्थतः द्विधा सौ रूपमाख्यायः
स्थितः एको नशंसयः परमात्मा शिवः प्रोक्तः शिवो सैव प्रकीर्तित इति सहस्रसंख्येति श्रुते १७

10

ततश्चित्ततः अनंतरं तां समस्तदेवानां तेजोराशिसमुद्भां परमां शक्तिवितोषां अमरादेवा मुदं चित्तो ध्यासं प्रापुः हवैलेभि
रेकिभूता महार्दिता महिषासुरेण पीडिताननु पूर्वस्मिन् व्याघ्रहृदि नामपि देवधीनतोक्ता अत्र समस्तदेवतेजसा
देव्या संभवदुच्यते इति विरोध इति चेन्न अत्रापि तेजसा तत्र तदवग्रह्या विप्रविमात्रा मिथानेनात्यर्थं माननु देव्या यः

5

यविरोधात् अनित्यत्वात् पत्येव बुद्ध्यादिषु विद्यमानं ते तत्र देवशरीरा इति ललितोपाख्यानादिवचनादेवेषु च विमान
शक्तिभागः सर्वे रूपा उपुराणो ह्यग्रीवो यिषुः बुद्ध्या विद्युत्तथाशं भुवी सवो वरुणो यमः वायुरग्निर्कुवेरश्च त्वष्टा
वायिनो भगः आदित्यो वसवो रुद्रा विष्णवे देवो मरु रुद्राः सर्वेषां यंतितां देवीं सृष्टिस्थित्यंतकारिणीमित्यादि पूर्वज्जातं
महाविद्यायां तेजोवीक्षादिशरीराभिर्गतं च न मूर्त्तसमं च त

0

5

10

15

20

25

30

35

CENTIMETERS

20

15.

10

5

भद्रचंद्रमिति शुभ्रं अर्द्धचंद्रं तिलकांथं सर्वबाहुषकेयूरददौ विमलेतेजोमये मंजीरं च ददौ तथा अनुत्तमं न विद्यते अं
न्यत्तमं मंसात् एवं विधं प्रवेद्य कं कंठाभरां ददौ २५ अंगुलीति समस्तस्य गुलीषु अंगुलीयकारानि सतत्परा

रत्नोदत्तस्य विकर्मितस्येति निर्मलं परभुददौ २६ अस्तेति अनेककृपा निनान विधानि आस्त्राणां पुधानि तथा भेषं च दश
तं कवचं एतानि दत्तवान् अर्द्धश्लोककारणा अज्ञानपंकजामिति जलधित्तस्ये अज्ञानपंकजं मांसांशिरसितथापरा
उरसि हृदये मांसा मम ददौ ददाति स्म तथा अतिशोभनं पंकजं ददौ २७

हिमवानिति हिमालयः सिंहवाहनददौ तथा विविधानि रत्नानि ददौ तथा धनाधिप कुवेरः सुराणां अस्य सुधापूर्णपात्रं
सुवर्णमयं ददौ २८ शेषश्च मृगं पृथ्वीं धत्ते सर्वनागेश सर्वनागनामीश शेषः महामणिं विभूषितं इंद्रजीताय लंकुतं ना

गहारं नागकृतिहरं विशेषं दत्तवान् २९ अश्वैरपीति सावस्ररूपा देवी अश्वैरपि सुरैः भूषणैः सैमानिता आवृत्ति
ता सति उच्चैरत्यर्थं नादसाहसं पूर्णं गर्जति स्म एवं तदा मुनिजशत्रुं शत्रुं अपीति बोध्यं वर्णितेन वस्त्रे तत्पत्रा महि
षमर्द्धिनीति यामलोत्ते ३०

25

20

15

10

5

0

तस्येति तस्यादेव्याः चोरेण भयानकेन नादेन नभः भुवर्लोको पतस्तत्कृत्तं अशेषं आपूरितं व्याप्तं अमायता नभस्यापि न
मातीति तेन प्रतिमहता मरुत्प्रतिशब्दो भूत् अथवा अमारसि विदेशः तां यथा गच्छता पश्यते तियावत् अमानामरसि

३०

३०

सूर्यः नो के प्रतिमिति स्मरणात् ३१ चक्षुः पुरितिसतेन सकलालोकाः चक्षुः भूक्षो भेदात् समुद्राश्च चक्षुः पुरेव
सुधरा पृथ्वी च चोलसकलाश्च महीधराः चेनुः स्थाने च नितावभूयुः बहुद्वयं भीयते यस्यासावसुधरा महीधराः पर्वताः

जयेति देवाः हृष्टचेतः संतः जयेति कुर्वन् नयः अत्मां सिंहकारिणं श्रीलमस्याः सिंहकारिणी तां तु हृष्टुः कीदृशं
नेत्रिनम्रात्मैर्नयः भस्मानम्रा आत्ममूर्तिरेषांते ३२ हृष्टेति अमारको देव्याः तेदा समस्तैः लोकैः संक्षुब्धं हृष्टतेनो

रेण नादेन च कितमवलोक्य उदयुधाः उद्यतास्त्राः संतः समुत्तुः कीदृशः सन्नद्धास्त्रिभुवः ३४ आहतिमहिषासुरा आत्रा
क्षयेः प्रह्ला आहति अव्ययं क्रोधादिः कोरे आसुत्पा क्रोधपीडयोः किमेतदिति क्रोधादात्मनो शब्दमभ्यधायेत कीदृशः अशेषैः सुरैः
पुतः दैत्यसेना समावृतेः

सदर्थेति ततो नंतरं स महिषः देवीदं दृष्ट्वा किं भूतां त्विषा कोत्या व्याघ्रं लोकात्रयं यथा सा तां कीदृशी पादाक्रांत्या नत भुवं पादाक्रमे
तानां नमिता भूर्यया सा तां किरीटोत्तिष्ठितां वरं किरीटेण मुकुटेन उद्धिरितं अंबरं गगनं यथा सा तां क्षोभिता इति मुग्धसः

देवीदं दृष्ट्वा किं भूतां क्षोभिता शेषपातालां क्षोभितानि चालितानि अक्षोभानि सप्रपातालानि यथा सा तां पुनः किं भूतां भुजर्जनिः
स्वनेन धनुषश्चापस्य ज्ञानिस्वनगुणनिनादेन भुजसरस्वैरा समं तां दिशो व्याप्य स्थितां ३८

आधारेति हे देवि त्वं स काजगतो विश्व आधार भूता त्वमेव आधारमाश्रित्य जगद्वर्तते तव कथमाधारत्वा यतो मही स्वरूपेण पृथ्वी स्वरूपे
राधार भूता सिसर्वेषामपि धरैवाधार भूता तथा च भ्रुतिः अदितिर्देवगंधर्वा मनुष्या पितरः सुरास्तेषां सर्वभूतानां माता मेदिनी मरुः

तां मही सा वित्रीत्यादि अमृतेति वशिष्ठः अमृता विनाशरहिता हे अनतिक्रमणी यत्नलेपतद्दीर्घं त्वयैव आयायते त्वयैव जीव्यते किं भू
तया अणो स्वरूपस्थितया उदकरूपमास्थितया अमरैव सर्वे प्राणीति तदपि त्वैव रूपेण भो वा इदं सर्वं विश्वा भूतानां पश्यादिभ्रुते
जलस्वरूपया त्वयैव तत्संज्ञां जगदायायते अलंघनीयं अलंघ्य जनति क्रमणी यं वीर्यं प्रजावो यस्यात्ता अलंघनीय्यीहे ३

25

20

15

त्वमिति हे देवित्वं वैष्णवी शक्तिर्विष्णोरेव वैष्णवी स्वार्थेऽयं सर्वव्यापिकेत्यर्थः सर्वशक्तिमयं जगत् इति देवी भागवते कीदृशी अनंतवी-
र्या असंख्येयपरा क्रमाविश्वस्य बीजं मूलकारणं बीजभूता तत्रैव विवर्त्यते देवित्वं परमा मायासिचिन्मात्रविषया चिन्मात्राभावाच्च
त्रिगुणात्मिका अनादि विद्यासैव माया परमानि अशया अघटितघटनापदीयसीत्यर्थः एवंभूता माया अविद्याशक्तिः एतत्समं जगत्त्व

यासम्यक्मोहितं ममता मायादिना वे निश्चितं प्रसंगासति भुवि यथा विद्यास्वरूपेण मुक्तेः कारणभूता संसारसागरे त्वमेव पातयसि मुक्तिं
मपि एव ददासि श्रीदेवी भागवते विद्याविद्येति देव्या द्वैतं ज्ञानी हि पार्थिव एकमा मुच्यते जंतुः स मावध्यते पुनरिति विद्यास्वात्मरूपेणा
नं अविद्याचरमरूपवृत्तिं ज्ञानेन तु भवेत् रूपमस्याः तथा च नानितोपाख्याने बुद्धिबलातिदुःप्राणा विद्याविद्यास्वरूपिणी इति ४

10

5

विद्येति हे देवि विद्यावेदविदांगदिनक्षराणां अष्टादशसंख्योक्ताः अग्रे दोषजुर्वेदः सामवेद अथर्वणवेद इति चत्वारो वेदवेदांगानि
क्षाकल्यो व्याकरणं छंदो निरुक्तं ज्योतिषमपि षडंगानि पुराणान्यायमीमांसा धर्मशास्त्ररूपाणि चत्वारि मुमुक्षुर्मानि पुराणानि अष्टादश
सिद्धान्त्यायः प्रमाणानि षोडश पदार्थानिरूपेण परं गौतमप्रणीतं शास्त्रं वैशेषिके तत्र स्यापि दृष्ट्यादिसप्तपदार्थवरनादप्रणी
तस्यात्रैवांतर्भावः आयुर्वेदो गंधर्वमर्थशास्त्रं व्याकरणं काव्यनाटकं लोकप्रसिद्धं एवमष्टादशसंख्या विद्या उक्तं च अंगं
निवेदाश्चत्वारो मीमांसा न्यायवित्तरपुराणं १० धर्मशास्त्रं च विद्यास्येताश्चतुर्दश आयुर्वेदो गंधर्वश्चेति तत्रैव अ-
र्थशास्त्रं पुराणं च विद्येष्टादशैव ना इति च सकलाः चतुः षष्टिकलोपेताश्च शैवते त्रयोक्ताः यक्षागीतं १ वाद्य २ नृत्य ३ नाट्य ४
अलेख्यं ५ तिलक ६ तंतुल कुसुमवर्णविकारः ७ पुष्पास्तरणं ८ शनवसनो गानागः ९ मणिभूषिकर्म १० शयनरचने ११
उदकवाद्यं १२ चित्रयोग १३ चित्रमात्मगंधनविकल्पाः १४ शेषरापीडयोजन १५ नेपथ्यगोमा १६ कर्णपत्रभंगी १७ सुगंधयुक्तिः
१८ भूषणयोजन १९ रुद्रगोले २० कौचमारयोगः २१ हस्तलाघवं २२ चित्रपाकापूपभक्तविकारक्रिया २३ पातकरसरागासच
योजने २४ सूत्रयानकर्म २५ सूत्रकीडाश्चतुर्महवीर्यावाशानि २६ प्रहेलिका २७ प्रतिमात्मा २८ दुर्वचकयोगा २९ पुस्त
कवाचने ३० नाटकाख्यायिकादर्शन ३१ काव्यसमस्या पूरणं ३२ पट्टिकावेत्रवाणविकल्पा ३३ तर्ककर्मणि ३४ तक्षरा ३५

0

5

10

15

20

25

30

35

CENTIMETERS

वास्तु ३० रूपरत्नपरिक्षा ३० धातु वादयः ३८ परिमाणज्ञाने ४० आकारज्ञाने ४१ वक्षामुवेदयोग ४२ मेघकुंजुटलाघवयु
 द्विविधिः ४३ शुकसारिकाप्रलापने ४४ उत्सादयं ४५ केशमार्जने ४६ अक्षरमुष्टिकाकथने ४७ श्लेष्टिकविकला ४८ देश
 भाषाज्ञान ४९ पुष्पशकटिका ५० निमित्तज्ञान ५१ यंत्रमात्रिका ५२ धारणमातृका ५३ सेवा ५४ मानसकाव्यक्रिया ५५
 अभिधानकोष ५६ द्वंद्वज्ञान ५७ क्रियाविकल्प ५८ छलितकयोग ५९ वस्त्रगोपनानि ६० घृतविशेष ६१ आकर्षणकी
 उन ६२ वाक्की उनकांति ६३ वैनायकीनां विद्याज्ञान ६४ शिचतुः षष्ठिकलाः प्रसंगादुपन्यासाप्रवृत्तमनुसराम्नाति
 वृत्तसौंदर्यतारुण्यद्युपेताः स्त्रियोषितवांशः स्त्रियः ३ मुपलक्षणाभित्याहित्वयैक्यैतत्परितमंतर्वहिश्रव्याप्रकिं
 वहुना हेअंवलयाएकयानानारूपत्वेन सर्वपरितंतवस्तव्यपरापरोक्तिः प्राणमयीवाकपरोक्तिः पश्यंतीररूपवा
 नपरापरोक्तिः एवं च सतितेतवस्तुतिः कानपीत्यर्थः कुतश्चक्याहस्तवापरापरोक्तिः स्तव्यस्यापरामुख्यतयोक्तिः
 अपरागौरातयोक्तिः सास्तुतिसामुख्यगौराव्यवहारस्य परस्परसापेक्षत्वेन घटितत्वात् सर्वाभिकायां विधिभेदाभावात्

सर्वस्येति हेदेविसर्वस्यजनस्यद्विबुद्धिद्वेषेण अथवसायकार्योतः करणेन रूपेण स्थिते स्वर्गपवर्गदेस्वर्गसुखवि
 शेषः अपवर्गो मोक्षतांददातीति नरनाणां समूहे नारं समूहे अणनारं अयनेयस्य सनारयणः नारयणस्य येना
 रायणितस्य जनयत्रीत्यर्थः तथा चोक्तं श्रीहयग्रीवललितोपाख्याने करंगुलिनत्वेत्यन्ननारयणदशाकृतिरिति

श्रीवृंदापुराणे पितथा दशहस्तांगुलनखान्महाराजाः समुत्थितमहामत्स्याद्विः श्रीमान्दुरिमारयणो विभुरित्था
 रभ्यदशावतारनाथस्तेष्वेतेष्वेकं मंदुःखतं ललितो वानमत्स्ववद्वं जलिपुटास्थिता इतितस्याः संबोधनं हेनारय
 णितेतुं भनमोस्तुयद्वा नारयणस्य शक्तिं सामर्थ्यं नारयणीतं संबुद्धेतुं भं ७

सत्त्वेन घटितत्वा सर्वात्मिकाया त्वपि भेदाभावाद्भेदघटितगौणमुखकीर्तनरूपास्तुतिन संभवतीत्याशयः असत्पुरुषरूपं च
स्तुतिः सर्वात्मिकायां च यिस्तुतिर्युक्तेति भावः ५ सर्वेति हे देवियदा त्वं सर्वभूता सकलस्था वरजंगमात्मिका यतः स्वः

गमुक्तिप्रदायिनी स्वर्गः सुखविशेषः मुक्तिरविद्याधंसपमानंदावाप्तिर्विप्रदातुं शीलं यस्यासा स्वर्गमुक्तिप्रदायिनी त्वं
स्तुता कान्या परमोक्तयः स्तुतये तव स्तुत्यर्थं भवतां ६

कलेति हे देविकलाकाद्यादिरूपेण कलात्रिशक्ताष्टात्मकः कालः काष्ठापंचदशनिमेषात्मकः आदिशब्देन मासः सतुवर्षयु

गव्यवस्थानि विश्वस्योपरतौ शक्तेरिति विश्वस्य परिणामत्वात् त्रिकोव्यथा भावस्तं प्रदातुं शीलं यस्यासा तस्या संवोधः
ने उपरतौ विश्वस्य विनाशशक्तौ सामर्थ्यशक्ताशब्दस्य संबुद्धौ रूपे शक्तौ इति ८

सर्वेति सर्वदामंगलमागत्येमंगलायहितंयस्यांमंलेपुसाधीमंगलासर्वाणिमंगलानियस्याःसासर्वमंगलावाप्तौ
मंगलाचतस्यसंबोधनंसर्वमंगलमागत्येतिवेकध्यानाकारिणिसर्वार्थसाधिकेशरत्नेशरत्नरक्षणंनत्रसाधीशर

णात्र्यंवेकेअग्निसोमसूयात्मकानित्रीणिअंवकानिनेत्राणिगत्याःसासंबोधनंहोरीगौरवर्णोअस्यश्लोकस्यसज्ञा
वृत्तिपाठोमहाफलम् २

सृष्टिस्थितिविनाशनामि-सृष्टिस्थिविनाशनांशक्तिभूतेअतिसमर्थेसनातनिअनादिनधनेगुणात्रयेगुणानांमहादीनामा
अयभूते-यद्वागुणाअयपुरुषरूपेगुणाकारेगुणमयेगुणात्रयस्वरूपे-यद्वागुणमयेसत्याशात्मकप्रकृतिरूपे १०

शरयोतिःशरणाप्राप्तानांदीनानांआर्तानांचपरित्राणिसर्वेषांआधियाधिनानिदेवितुभ्यंनमःपरित्राणरक्षणा ॥

हंसेतिदेवानांयथारूपंशक्तिनामपितथैवाहहेहसपुक्तविमानस्येहसैर्मुक्तंयद्विमानंतत्रतिष्ठतीतितस्याःसंवोधनंब्रह्मा
लीरूपधारिणीब्रह्मणादिरूपंधारयतीतितस्याःसंवोधनंब्रह्मालीरूपधारिणीसंवोधनरूपोदीर्घपोठोयःसकचित्कृत्वा
सापेक्षत्वाच्चनोस्माकंसंमतःकौशांभक्षरिकेकुशजलेतस्याःश्रयकौशःकमंडलुःतस्यांभःकौशांभःकौशांभसःक्षरिका

देशिकविवक्षायांस्ववष्टीतेनकतरिचेतिषष्टीसमासनिषेधेनकुशांभक्षरिकेतिपाठेकुशस्येदंकौशंवृक्षभावोदसः
कुशपुक्तंयौभःक्षरतीतिसिंचतीति कौशांभःक्षरिका १२